

BÖLÜM 9

BASIM VE YAYIN TEKNOLOJİLERİ BÖLÜMÜ EĞİTİM PROGRAMININ ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ DOĞRULTUSUNDA İNCELENMESİ¹

Elif URAL²
Gökhan ÇÖLÜK³

GİRİŞ

Günümüzde iletişim bakımından yazı, konuşmanın dışında insanları zekâ bakımından hayvanlardan ayıran araç olmakla birlikte evreleri bakımından birçok aşamadan geçmiş iletişimin medeniyet tarihi bakımından vazgeçilmez bir unsuru olmuştur(Kınal, 1969). Bilginin yazıya dökülmesi, biriktirilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılmasında adına önemli bir araçtır. Tarihte bu insanlar tarafından el yordamı ile gerçekleştirilmiş ve uzun vakitler aldığı için daha hızlı yeni bir sistemin kurulması elzem olmuştur. Tarihte bu çalışmalara cevap olarak Çin’de matbaa icat edilmiş ve oyma kalıplardan kâğıtlara baskı yapılmış çoğaltma süreci hızlandırılarak yüzyıllar boyunca kullanılmıştır. Avrupada matbaacılığın kurucusu olarak bilinen Gutenberg XV. Yüzyılın ortalarında kurşun, antimuan ve kalay karışımı dökme harfler kullanarak yeni bir metodla matbaa basım sürecini daha da hızlandırmış ve bu teknik günümüze kadar ulaşmıştır (Eisenstein, 1979). İlk Türk matbaasının 1727 yılında İbrahim müteferrika tarafından kurulması ile Osmanlıda yazma eserlerin çoğaltılmasına başlanmıştır (Surbey, 2006; Altunetek, 1993). Matbaa, tarihi boyunca ihtiyaçlar doğrultusunda birçok yeni baskı tekniklerini de içine alarak çok geniş yelpazede insanlığa hizmet etmektedir (Erdem, 2018). Bu hizmetlerin devamlılığı açısından nitelikli işgücü yetiştirmek amacı ile teknik ve mesleki eğitimlerinde önemi büyüktür (Kaysi ve Gürol, 2017). Mesleki eğitimde, üniversite-sektör işbirliği ve bu işbirliğini sağlayacak olan bağın eğitim programları ve bu programlardan istifade eden öğrencilerin verimlilik bakımından sektörün ihtiyaçlarına cevap verebilecek kapasitede eğitim görmelerini esas almaktadır (Özyılmaz, 2013).

¹ Bu çalışmada yazarın, “Türkiye’deki Basım ve Yayın Teknolojileri Alanında Eğitim Veren Meslek Yüksekokullarının Eğitim Programlarının İncelenmesi ve Öneriler” adlı Yüksek Lisans tezinden yararlanılmıştır.

² Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, Görsel İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı Bölümü, eozenural@marmara.edu.tr

³ Öğr. Gör., Konya Teknik Üniversitesi, Görsel İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı Bölümü,

Türkiye’de matbaa ve matbaacılık eğitimi lise, ön lisans ve lisans düzeylerinde hem uygulamalı hem de teorik olarak verilmektedir. Yükseköğretim bünyesinde değerlendirildiğinde Marmara Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu bünyesinde dört yıllık eğitim veren basım teknolojileri bölümü ve ayrıca çeşitli devlet ve vakıf üniversiteleri bünyesinde iki yıllık eğitim veren Basım ve Yayın Teknolojileri Programı adı ile toplamda 25 adet ön lisans programı mevcuttur. Bu programların kuruluş amacı özel ve kamu işletmeleri bünyesinde çalışabilecek elemanların mesleki eğitim ve yeterliliklerini sektörün ihtiyaçları doğrultusunda belirlemek ve eğitim programlarında teorik ve uygulamalı eğitimle birlikte kabiliyetlerini arttırarak nitelikli eleman yetiştirmektir. Bu eğitimler okul içi uygulamalı-teorik eğitim ve süreli staj olmak üzere öğrenciyi piyasa koşullarına hazırlama yöntemleridir. Eğitim programlarındaki zorunlu ve seçmeli derslerin belirlenmesinde gelişen teknoloji ve sektörün nitelikli personel ihtiyacının etkisi vardır. İhtiyaçların karşılanması, nitelikli bir eğitim müfredatı ve uygulanması ile doğru orantılıdır.

Bu amaçla iki yıllık eğitim veren Meslek Yüksekokullarının eğitim programları incelendiğinde İletişim, Görsel İletişim, Basın, Gazetecilik ve Matbaacılık temel alanlarından derslere yer verilmektedir. Eğitim müfredatı incelendiğinde 32 farklı ders ve içeriğe sahip çeşitlilik bakımından zengin ancak uygulama bakımından yetersiz olan programın genel amaçlarına hizmet etmesi açısından ve öğrencilerin meslek seçimlerinde maruz kaldığı bu müfredat farklılıklarının olumsuz bir durum oluşturup oluşturmadığı öğrenciler açısından değerlendirilerek durum tespiti yapılmaya çalışılmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın genel amacı Meslek Yüksekokulu basım ve yayın teknolojileri bölümü eğitim programlarının öğrenci görüşleri doğrultusunda incelenmesidir. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Öğrencilerin ders saatleri ve süreleri hakkındaki değerlendirmeleri nelerdir?
2. Öğrencilerin programda yer alan derslerin içerikleri hakkındaki değerlendirmeleri nelerdir?
3. Öğrencilerin staj uygulaması hakkındaki değerlendirmeleri nelerdir?
4. Öğrencilerin derslerinde öğretim teknoloji ve materyallerinin kullanımı hakkındaki değerlendirmeleri nelerdir?
5. Öğrencilerin atölyeler hakkındaki değerlendirmeleri nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın yöntem bölümünde; araştırma modeli, araştırmanın çalışma grubu, araştırmada kullanılan veri toplama araçları ve verilerin çözümlenmesinde yararlanılan istatistiksel yöntem ve teknikler açıklanmıştır.

Araştırma Modeli

Araştırmada, genel tarama modellerinden biri olan betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Genel tarama modelleri, çok sayıda elemanın yer aldığı bir evrende, evren ile ilgili genel bir yargıya ulaşmak amacı ile evrenin tamamı/evrenden alınacak bir grup, örnek ya da örnekleme üzerinde yapılan modellerdir. Betimsel tarama modeli ise örnekleme dahil olan bireylerin bir olgu/durum/olayla ilgili görüşlerinin alınmasıdır (Karakaya, 2012).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evreni, 2018-2019 yılı eğitim öğretim yılında Türkiye'deki 24 Meslek Yüksekokulunda bulunan Basım ve Yayın Teknolojileri programına kayıtlı 1862 son sınıf öğrencisinden oluşmaktadır. 1862 kişilik evrenden örneklem alınırken $n=f.Ö2.Za/(f-1).d2$ formülü kullanılmış (Özdamar, 2003) ve yapılan hesaplamalarda %5 kabul edilebilir hata ile %99 güven seviyesinde örneklem büyüklüğü 490 olarak hesaplanmıştır. Ancak geçersiz anketlerin olabileceği düşünüldüğünden anket 1000 öğrenciye uygulanmış ve geçerli 732 anket elde edilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet dağılımları incelendiğinde; %53,7'sinin kadın, %46,3'ünün ise erkek olduğu saptanmıştır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Anket soruları hazırlanmadan önce 10 öğrenci ile görüşme yapılmıştır. Görüşmeler sonucunda ders saat ve süreleri (4 soru), ders içerikleri (11 soru), staj uygulaması (4 soru) ve teorik ve uygulamalı derslerde kullanılan öğretim materyal ve teknolojileri (4 soru), atölyeler (4 soru) olmak üzere beş başlık oluşturularak 27 adet soru hazırlanmıştır. Hazırlanan sorular alan uzmanı 2 öğretim üyesince incelenmiş ve son halini almıştır. Anketin cevaplanmasında "1=kesinlikle katılıyorum, 2=katılıyorum, 3=katılmıyorum, 4=kesinlikle katılmıyorum" olmak üzere 4'lü Likert kullanılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Veriler, 24 üniversitenin izni doğrultusunda posta yoluyla 5 ayda toplanmıştır. Toplanan verilerin analizinde frekans ve yüzde hesaplamaları kullanılmış, elde edilen veriler bulgular kısmında tablolaştırılarak sunulmuştur.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde elde edilen veriler araştırma soruları başlığında sunulmuştur.

Öğrencilerin Ders Saatleri ve Süreleri Hakkındaki Değerlendirmelerine İlişkin Bulgular

Öğrencilere ders saatleri ve süreleriyle ilgili 4 soru sorulmuş ve alınan yanıtlara ilişkin frekans ve yüzde değerleri Tablo 1’de sunulmuştur.

	Kesinlikle Katılıyorum		Katılıyorum		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum	
	f	%	f	%	f	%	f	%
1. Uygulamalı ders saatleri yetersizdir.	153	20,9	150	20,5	231	31,6	198	27,0
2. Teorik ders saatleri yetersizdir.	69	9,4	103	14,1	301	41,1	259	35,4
3. Derslerin süresi içerik sunumu için yeterlidir.	211	28,8	313	42,8	144	19,7	64	8,7
4. Dersler programdaki teorik ve uygulama saatlere uyularak yapılır.	247	%33,7	306	41,8	97	13,3	82	11,2

Tablo 1 incelendiğinde aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır;

1. “Uygulamalı ders saatleri yetersizdir” ifadesine araştırmaya katılan öğrencilerin; %20,9’unun kesinlikle katılıyorum, %20,5’inin katılıyorum, %31,6’sının katılmıyorum, %27’sinin ise kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevap verdikleri saptanmıştır. Elde edilen veriler genel olarak değerlendirildiğinde katılımcıların yarısından fazlasının (%58,6) bu ifadeye katılmadığı, diğer bir deyişle uygulamalı ders saatlerinin yeterli olduğunu belirttikleri söylenebilir.
2. “Teorik ders saatleri yetersizdir” ifadesine araştırmaya katılan öğrencilerin; %9,4’ünün kesinlikle katılıyorum, %14,1’inin katılıyorum, %41,1’inin katılmıyorum, %35,4’ünün ise kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevap verdikleri saptanmıştır. Elde edilen veriler genel olarak değerlendirildiğinde katılımcıların %76,5’inin bu ifadeye katılmadığı, diğer bir deyişle teorik ders saatlerinin yeterli olduğunu belirttikleri söylenebilir.

3. “Derslerin süresi içerik sunumu için yeterlidir” ifadesine araştırmaya katılan öğrencilerin; %28,8’inin kesinlikle katıldığı, %42,8’inin katıldığı, %19,7’sinin katılmadığı, %8,7’sinin ise kesinlikle katılmadığı saptanmıştır. Elde edilen veriler genel olarak değerlendirildiğinde katılımcıların %71,6’sının bu ifadeye katıldığı, diğer bir deyişle derslerin süresinin içerik sunumu için yetersiz kaldığını belirttikleri söylenebilir.
4. “Dersler programdaki teorik ve uygulama saatlere uyularak yapılır” ifadesine araştırmaya katılan öğrencilerin; %33,7’sinin kesinlikle katıldığı, %41,8’inin katıldığı, %13,3’ünün katılmadığı, %11,2’sinin ise kesinlikle katılmadığı saptanmıştır. Bu bulgular toplu olarak değerlendirildiğinde öğrencilerin %75,5’inin bu ifadeye katıldığı, diğer bir deyişle derslerin programdaki teorik ve uygulama saatlerine uyularak yapıldığını belirttikleri söylenebilir.

Tablo 2: Öğrencilerin Programda Yer Alan Derslerin İçerikleri Hakkındaki Değerlendirmelerine İlişkin Bulgular

	Kesinlikle Katılıyorum		Katılıyorum		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum	
	f	%	f	%	f	%	f	%
1. Teorik ders içerikleri yeni terminoloji ile uyumludur.	134	18,3	323	44,2	176	24,0	99	13,5
2. Uygulamalı ders içerikleri yeni terminoloji ile uyumludur.	162	22,1	331	45,2	141	19,3	98	13,4
3. Derste yapılan uygulamalar, problem çözme becerilerimizin gelişimine olumlu yönde katkı sağlamaktadır.	235	32,1	303	41,4	125	17,1	69	9,4
4. Ders içerikleri programın ismiyle örtüşmüyor.	103	14,1	105	14,3	282	38,5	242	33,1
5. Ders içerikleri dersin adına uygun değil.	87	11,9	91	12,4	300	41,0	254	34,7
6. Ders içerikleri çok yüzeyseldir.	82	11,2	208	28,4	310	42,4	132	18,0

7. Derslerde konu tekrarı çok fazladır.	89	12,2	211	28,8	296	40,4	136	18,6
8. Farklı derslerde anlatılan konular birbirini tekrar etmektedir.	143	19,5	282	38,5	206	28,1	101	13,8
9. Ders içerikleri gelişim düzeyimizin altındadır.	93	12,7	210	28,7	294	40,2	135	18,4
10. Ders içerikleri kitap, internet, yayın, vb. farklı kaynaklar kullanılarak sunuluyor.	275	37,6	280	38,3	118	16,1	59	8,1
11. Derste verilen bilgiler iş hayatımızda kullanılabilecek yeterliliktedir.	180	24,6	293	40,0	186	25,4	73	10,0

Tablo 2 incelendiğinde aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

1. “Teorik ders içerikleri yeni terminoloji ile uyumludur” ifadesine araştırmaya katılan öğrencilerin; %18,3’ünün kesinlikle katılıyorum, %44,2’sinin katılıyorum, %24’ünün katılmıyorum, %13,5’inin ise kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevap verdikleri saptanmıştır. Elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde öğrencilerin yarıdan fazlasının (%62,5) teorik ders içeriklerinin yeni terminoloji ile uyumlu olduğunu belirttikleri söylenebilir.
2. “Uygulamalı ders içerikleri yeni terminoloji ile uyumludur” ifadesine araştırmaya katılan öğrencilerin; %22,1’inin kesinlikle katılıyorum, %45,2’sinin katılıyorum, %19,3’ünün katılmıyorum, %13,4’ünün ise kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevap verdikleri saptanmıştır. Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin %67,3’ünün bu ifadeye katıldığı, diğer bir deyişle uygulamalı ders içeriklerinin yeni terminoloji ile uyumlu olduğunu belirttikleri söylenebilir.
3. “Derste yapılan uygulamalar, problem çözme becerilerimizin gelişimine olumlu yönde katkı sağlamaktadır” ifadesine araştırmaya katılan öğrencilerin; %32,1’inin kesinlikle katılıyorum, %41,4’ünün katılıyorum, %17,1’inin katılmıyorum, %9,4’ünün ise kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevap verdikleri

- saptanmıştır. Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde öğrencilerin %73,5'inin derslerde yapılan uygulamaların problem çözme becerilerine olumlu yönde katkı sağladığını belirttikleri söylenebilir.
4. “Ders içerikleri programın ismiyle örtüşmüyor” ifadesine araştırmaya katılan öğrencilerin; %14,1'inin kesinlikle katılıyorum, %14,3'ünün katılıyorum, %38,5'inin katılmıyorum, %33,1'inin ise kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevap verdikleri belirlenmiştir. Bu bulgular genel olarak değerlendirildiğinde öğrencilerin bu ifadeye katılmadıkları, diğer bir deyişle ders içeriklerinin programın ismiyle örtüşüğünü belirttikleri söylenebilir.
 5. “Ders içerikleri dersin adına uygun değil” ifadesine araştırmaya katılan öğrencilerin; %11,9'unun kesinlikle katılıyorum, %12,4'ünün katılıyorum, %41'inin katılmıyorum, %34,7'sinin ise kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevap verdikleri belirlenmiştir. Elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde katılımcıların %75,7'sinin bu ifadeye katılmadığı, diğer bir deyişle ders içeriklerinin ders adına uygun olduğunu belirttikleri söylenebilir.
 6. “Ders içerikleri çok yüzeyseldir” ifadesine araştırmaya katılan öğrencilerin; %11,2'sinin kesinlikle katılıyorum, %28,4'ünün katılıyorum, %42,4'ünün katılmıyorum, %18'inin ise kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevap verdikleri belirlenmiştir. Bu bulgulardan araştırmaya katılan öğrencilerin %60,4'ünün bu ifadeye katılmadıkları, diğer bir deyişle ders içeriklerinin yüzeysel olmadığını belirttikleri söylenebilir.
 7. “Derslerde konu tekrarı çok fazladır” ifadesine araştırmaya katılan öğrencilerin; %12,2'sinin kesinlikle katılıyorum, %28,8'inin katılıyorum, %40,4'ünün katılmıyorum, %18,6'sının ise kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevap verdikleri saptanmıştır. Bu bulgulardan yola çıkılarak öğrencilerin %59'unun derslerde konu tekrarlarının olmadığını belirttikleri söylenebilir.
 8. “Farklı derslerde anlatılan konular birbirini tekrar etmektedir” ifadesine araştırmaya katılan öğrencilerin; %19,5'inin kesinlikle katılıyorum, %38,5'inin katılıyorum, %28,1'inin katılmıyorum, %13,8'inin ise kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevap verdikleri saptanmıştır. Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde öğrencilerin %58'inin bu ifadeye katıldığı, diğer bir deyişle farklı derslerde anlatılan konuların birbirinin tekrarı olduğunu belirttikleri söylenebilir.
 9. “Ders içerikleri gelişim düzeyimizin altındadır” ifadesine araştırmaya katılan öğrencilerin; %12,7'sinin kesinlikle katılıyorum, %28,7'sinin katılıyorum, %40,2'sinin katılmıyorum, %18,4'ünün ise kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevap verdikleri saptanmıştır. Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin %58,6'sının bu ifadeye katılmadığı, diğer bir

deyişle ders içeriklerinin gelişim düzeylerinin altında olmadığını belirttikleri söylenebilir.

10. “Ders içerikleri kitap, internet, yayın, vb. farklı kaynaklar kullanılarak sunuluyor” ifadesine araştırmaya katılan öğrencilerin; %37,6’sının kesinlikle katılıyorum, %38,3’ünün katılıyorum, %16,1’inin katılmıyorum, %8,1’inin ise kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevap verdikleri saptanmıştır. Bu bulgulardan öğrencilerin %75,9’unun bu ifadeye katıldığı, diğer bir deyişle ders içeriklerinin farklı kaynaklarla zenginleştirilerek sunulduğunu ifade ettikleri söylenebilir.
11. “Derste verilen bilgiler iş hayatımızda kullanılabilir yeterliliktedir” ifadesine araştırmaya katılan öğrencilerin; %24,6’sının kesinlikle katılıyorum, %40’ının katılıyorum, %25,4’ünün katılmıyorum, %10’unun ise kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevap verdikleri saptanmıştır. Elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde öğrencilerin %64,6’sının derslerde verilen bilgilerin iş yaşamlarında kullanılabilir nitelikte olduğunu belirttikleri söylenebilir.

Öğrencilerin Staj Uygulaması Hakkındaki Değerlendirmelerine İlişkin Bulgular

Öğrencilere programda yer alan derslerin içerikleriyle ilgili 4 soru sorulmuş ve alınan yanıtlara ilişkin frekans ve yüzde değerleri Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3: Öğrencilerin Staj Uygulaması Hakkındaki Değerlendirmelerine İlişkin Bulgular								
	Kesinlikle Katılıyorum		Katılıyorum		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum	
	f	%	f	%	f	%	f	%
1. Staj süreleri alandaki öğrencilere becerileri kazandırmada yeterlidir.	216	29,5	259	35,4	140	19,1	117	16,0
2. Stajda alanımız dışı işler yaptırılıyor.	151	20,6	156	21,3	218	29,8	207	28,3
3. Stajda bizden beklenenlerle okulda öğretilenler farklıdır.	133	18,2	181	24,7	228	31,1	190	26,0
4. Stajda yaptığımız işlerde yetersiz kalabiliyoruz	151	20,6	236	32,2	192	26,2	153	20,9

Tablo 3 incelendiğinde aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

1. “Staj süreleri alandaki öğrencilere becerileri kazandırmada yeterlidir” ifadesine araştırmaya katılan öğrencilerin; %29,5’inin kesinlikle katılıyorum, %35,4’ünün katılıyorum, %19,1’inin katılmıyorum, %16’sının ise kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevap verdikleri saptanmıştır. Bulgular genel olarak incelendiğinde öğrencilerin yarıdan fazlasının (%64,9) staj sürelerinin beceri kazandırmada yeterli olduğunu belirttikleri söylenebilir.
2. “Stajda alanımız dışı işler yaptırılıyor” ifadesine araştırmaya katılan öğrencilerin; %20,6’sının kesinlikle katılıyorum, %21,3’ünün katılıyorum, %29,8’inin katılmıyorum, %28,3’ünün ise kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevap verdikleri belirlenmiştir. Bulgular genel olarak incelendiğinde öğrencilerin %58,1’inin bu ifadeye katılmadığı, diğer bir deyişle stajda alanları dışı işlerin yaptırılmadığını belirttikleri söylenebilir.
3. “Stajda bizden beklenenlerle okulda öğretilenler farklıdır” ifadesine araştırmaya katılan öğrencilerin; %18,2’sinin kesinlikle katılıyorum, %24,7’sinin katılıyorum, %31,1’inin katılmıyorum, %26’sının ise kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevap verdikleri belirlenmiştir. Veriler genel olarak değerlendirildiğinde öğrencilerin %57,1’inin bu ifadeye katılmadıkları, diğer bir deyişle stajda kendilerinden beklenenlerle okulda öğretilenlerin uyumlu olduğunu belirttikleri söylenebilir.
4. “Stajda yaptığımız işlerde yetersiz kalabiliyoruz” ifadesine araştırmaya katılan öğrencilerin; %20,6’sının kesinlikle katılıyorum, %32,2’sinin katılıyorum, %26,2’sinin katılmıyorum, %20,9’unun ise kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevap verdikleri belirlenmiştir. Veriler genel olarak değerlendirildiğinde öğrencilerin %52,8’inin stajda yaptıkları işlerde kendilerini yetersiz gördüklerini belirttikleri söylenebilir.

Öğrencilerin Teorik ve Uygulamalı Derslerde Kullanılan Öğretim Materyal ve Teknolojileri Hakkındaki Değerlendirmelerine İlişkin Bulgular

Öğrencilere teorik ve uygulamalı derslerde kullanılan öğretim materyal ve teknolojilerine ait 4 soru sorulmuş ve alınan yanıtlara ilişkin frekans ve yüzde değerleri Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4: Öğrencilerin Derslerinde Öğretim Teknoloji ve Materyallerinin Kullanımı Hakkındaki Değerlendirmelerine İlişkin Bulgular

	f	%
1. Öğretim Materyal ve Teknolojileri Derslerinizde Nasıl Kullanılıyor?		
- Hazırlanan sunumlar öğretmenler tarafından okunuyor.	371	50,7
- Hazırlanan sunumlar daha çok başlıklar halinde oluyor ve öğretmen başlıkları kendisi açıklıyor.	299	40,8
- Öğretmenler daha önce öğrencilerin hazırladıkları materyalleri kullanıyor yeni bir şey üretmiyorlar.	62	8,5
Toplam	732	100,0
2. Öğretim Teknolojilerinin/Materyallerinin Derslerinizde Etkili Kullanıldığını Düşünüyor musunuz?		
- Evet	468	63,9
- Hayır, zaman yetersizliği	34	4,6
- Hayır, donanım yetersizliği	117	16,0
- Hayır, bilgi ve deneyim eksikliği	26	3,7
- Hayır, sınıf/laboratuvar koşulların uygunsuzluğu	52	7,1
- Hayır, öğrenci ilgisizliği	28	3,8
- Hayır, teknolojiye yönelik kişisel kaygılar	7	0,9
Toplam	732	100,0
3. Öğretim Materyal ve Teknolojileri Teorik Derslerinizde Hangi Amaçlarla Kullanılıyor?		
- Bilgi vermek	27	3,7
- İletişim amaçlı	8	1,1
- Öğrenme-öğretmeye yardımcı	21	2,9
- Öğretmenin işini kolaylaştırıcı	57	7,8
- Bilgi vermek ve iletişim amaçlı	40	5,5
- Bilgi vermek ve öğrenme-öğretmeye yardımcı	87	11,9
- Bilgi vermek ve kolaylaştırıcı	16	2,2
- İletişim ve öğrenme-öğretmeye yardımcı	7	1,0
- İletişim amaçlı ve kolaylaştırıcı	7	1,0
- Öğrenme-öğretmeye yardımcı ve kolaylaştırıcı	7	1,0
- Bilgi vermek, iletişim ve öğrenme-öğretmeye yardım amaçlı	66	9,0
- Bilgi vermek, iletişim ve kolaylaştırıcı	34	4,6
- Bilgi vermek, öğrenme-öğretmeye yardımcı ve kolaylaştırıcı	119	16,0
- İletişim, Öğrenme-öğretmeye yardımcı ve kolaylaştırıcı olarak	5	,7

- Bilgi vermek, iletişim, öğrenme-öğretmeye yardımcı ve kolaylaştırıcı olarak	231	31,6
Toplam	732	100,0
3. Öğretim Materyal ve Teknolojileri Uygulamalı Derslerinizde Hangi Amaçlarla Kullanılıyor?		
Bilgi vermek	25	3,4
İletişim amaçlı	5	,7
Öğrenme-öğretmeye yardımcı	28	3,8
Öğretmenin işini kolaylaştırıcı	84	11,6
Bilgi vermek ve iletişim amaçlı	9	1,2
Bilgi vermek ve öğrenme-öğretmeye yardımcı	60	8,2
Bilgi vermek ve kolaylaştırıcı	15	2,0
İletişim ve Öğrenme-öğretmeye yardımcı	6	,8
İletişim amaçlı ve kolaylaştırıcı	11	1,5
Öğrenme-öğretmeye yardımcı ve kolaylaştırıcı	38	5,2
Bilgi verme, iletişim ve öğrenme-öğretmeye yardımcı	58	7,9
Bilgi verme, iletişim ve kolaylaştırıcı	16	2,2
Bilgi verme, Öğrenme-öğretmeye yardımcı ve kolaylaştırıcı	125	17,1
İletişim, Öğrenme-öğretmeye yardımcı ve kolaylaştırıcı	14	1,9
Bilgi verme, iletişim, öğrenme-öğretmeye yardımcı ve kolaylaştırıcı	238	32,5
Toplam	732	100,0

Tablo 4 incelendiğinde aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

1. Öğrencilerin %50,7'si derslerde kullanılan öğretim materyallerinin öğretmenler tarafından okunduğunu, %40,8'i hazırlanan sunumların daha çok başlıklar halinde olduğunu ve öğretmenin başlıkları açıkladığını, %8,5'i ise öğretmenlerin daha önce öğrencilerin hazırladıkları materyalleri kullandıklarını, yeni bir şey üretmediklerini belirtmişlerdir.
2. Öğretim teknolojileri/materyallerinin derslerde etkili kullanılıp kullanılmadığına ilişkin elde edilen bulgular incelendiğinde; öğrencilerin %63,9'u öğretim teknolojileri/materyallerinin derslerde etkili kullanıldığını, %36,1'i ise etkili kullanılmadığını belirtmiştir. Öğretim teknolojileri/materyallerinin derslerde etkili kullanılmamasına ilişkin olarak öğrencilerin %16'sı donanım yetersizliğini, %4,6'sı zaman yetersizliğini, %7,1'i sınıf/laboratuvar koşulların uygunsuzluğunu, %3,8'i öğrenci ilgisizliğini, %3,7'si öğretmenlerin bilgi ve deneyim eksikliğini, %0,9'u ise öğretmenlerin teknolojiye yönelik kişisel kaygılarının olmasını neden olarak göstermiştir.

3. Öğretim materyal ve teknolojilerinin teorik derslerde kullanım amaçlarına ait bulgular incelendiğinde öğrencilerin %31,6'sı materyal ve teknolojilerin teorik derslerde bilgi vermek, iletişim, öğrenme-öğretmeye yardımcı ve kolaylaştırıcı, %16'sı bilgi vermek, öğrenme-öğretmeye yardımcı ve kolaylaştırıcı, %11,9'u bilgi vermek ve öğrenme-öğretmeye yardımcı, %9'u bilgi vermek, iletişim ve öğrenme-öğretmeye yardım amaçlı, %7,8'i öğretmenin işini kolaylaştırıcı, %5,5'i bilgi vermek ve iletişim amaçlı, %4,6'sı bilgi vermek, iletişim ve kolaylaştırıcı, %3,7'si bilgi vermek amaçlı, %2,9'u öğrenme-öğretmeye yardımcı, %2,2'si bilgi vermek amaçlı ve kolaylaştırıcı, %1,1'i iletişim amaçlı, %1'i iletişim ve öğrenme-öğretmeye yardımcı, iletişim ve kolaylaştırıcı, öğrenme-öğretmeye yardımcı ve kolaylaştırıcı, %0,7'si ise iletişim, öğrenme-öğretmeye yardımcı ve kolaylaştırıcı olarak kullanıldığını belirtmişlerdir.
4. Öğretim materyal ve teknolojilerinin uygulamalı derslerde kullanım amaçlarına ait bulgular incelendiğinde öğrencilerin %32,5'i materyal ve teknolojilerin uygulamalı derslerde bilgi verme, iletişim, öğrenme-öğretmeye yardımcı ve kolaylaştırıcı, %17,1'i bilgi verme, öğrenme-öğretmeye yardımcı ve kolaylaştırıcı, %11,6'sı öğretmenin işini kolaylaştırıcı, %8,2'si bilgi vermek ve öğrenme-öğretmeye yardımcı, %7,9'u bilgi verme, iletişim ve öğrenme-öğretmeye yardımcı, %5,2'si öğrenme-öğretmeye yardımcı ve kolaylaştırıcı, %3,8'i öğrenme-öğretmeye yardımcı, %3,4'ü bilgi vermek, %2,2'si bilgi verme, iletişim ve kolaylaştırıcı, %2'si bilgi vermek ve kolaylaştırıcı, %1,9'u iletişim, öğrenme-öğretmeye yardımcı ve kolaylaştırıcı, %1,5'i iletişim amaçlı ve kolaylaştırıcı, %1,2'si bilgi vermek ve iletişim amaçlı, %0,8'i iletişim ve öğrenme-öğretmeye yardımcı, %0,7'si ise iletişim amaçlı olarak kullanıldığını belirtmişlerdir.

Öğrencilerin Atölyeler Hakkındaki Değerlendirmelerine İlişkin Bulgular

Öğrencilere atölyelerle ilgili dört soru sorulmuş ve alınan yanıtlara ilişkin frekans ve yüzde değerleri Tablo 5'de sunulmuştur.

Tablo 5: Öğrencilerin Atölyeler Hakkındaki Değerlendirmelerine İlişkin Bulgular

	f	%
1. Atölyeler fiziksel olarak öğrenci yoğunluğunu karşılayabilmektedir.		
Kesinlikle katılıyorum	124	16,9
Katılıyorum	221	30,2
Katılmıyorum	166	22,7
Kesinlikle katılmıyorum	221	30,2
Toplam	732	100,0
2. Atölyedeki araç-gereçler öğrenci sayısı için yeterlidir.		
Kesinlikle katılıyorum	125	17,1
Katılıyorum	216	29,5
Katılmıyorum	176	24,0
Kesinlikle katılmıyorum	215	29,4
Toplam	732	100,0
3. Atölyelerde internet erişimi ile ilgili herhangi bir problem yaşamıyoruz.		
Kesinlikle katılıyorum	147	20,1
Katılıyorum	209	28,6
Katılmıyorum	173	23,6
Kesinlikle katılmıyorum	203	27,7
Toplam	732	100,0
4. Uygulamalı dersler için yeterli sayıda atölye vardır.		
Kesinlikle katılıyorum	147	20,1
Katılıyorum	240	32,8
Katılmıyorum	163	22,3
Kesinlikle katılmıyorum	182	24,9
Toplam	732	100,0

Tablo 5. incelendiğinde aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

1. “Atölyeler fiziksel olarak öğrenci yoğunluğunu karşılayabilmektedir” ifadesine öğrencilerin %16,9’u kesinlikle katılıyorum, %30,2’si katılıyorum, %22,7’si katılmıyorum, %30,2’si ise kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevap vermiştir.

Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde öğrencilerin %52,9'unun bu ifadeye katılmadığı, diğer bir deyişle atölyelerin fiziksel olarak öğrenci yoğunluğunu karşılamadığını belirttikleri söylenebilir.

2. "Atölyedeki araç-gereçler öğrenci sayısı için yeterlidir" ifadesine öğrencilerin %17,1'i kesinlikle katılıyorum, %29,5'i katılıyorum, %24'ü katılmıyorum, %29,4'ü ise kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevap vermiştir. Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde öğrencilerin %53,4'ünün bu ifadeye katılmadığı, diğer bir deyişle atölyedeki araç-gereç sayısının öğrenci sayısı için yeterli olmadığını belirttikleri söylenebilir.
3. "Atölyelerde internet erişimi ile ilgili herhangi bir problem yaşamıyoruz" ifadesine öğrencilerin %20,1'i kesinlikle katılıyorum, %28,6'sı katılıyorum, %23,6'sı katılmıyorum, %27,7'si ise kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevap vermiştir. Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde öğrencilerin %51,3'ünün bu ifadeye katılmadığı, diğer bir deyişle atölyelerde internet erişimi ile ilgili problemler olduğunu belirttikleri söylenebilir.
4. "4. Uygulamalı dersler için yeterli sayıda atölye vardır" ifadesine öğrencilerin %20,1'i kesinlikle katılıyorum, %32,8'i katılıyorum, %22,3'ü katılmıyorum, %24,9'u ise kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevap vermiştir. Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde öğrencilerin %52,9'u bu ifadeye katıldıklarını, diğer bir deyişle uygulamalı dersler için yeterli sayıda atölye olduğunu belirttikleri söylenebilir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Ders saatleri ve süreleri yeterliğine ilişkin bulgular incelendiğinde teorik ve uygulamalı derslerin saatleri ve sürelerinin yeterli olduğu, derslerin ders saatlerine uygun olarak yapıldığı, ancak ders sürelerinin içerik sunumu için yetersiz kaldığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Elde edilen bu sonuç Özgüler, Koca ve Özgüler (2013) tarafından meslek yüksekokullarında eğitim öğretim süresinin irdelenmesi konulu çalışmada ortaya çıkan ders sürelerinin yetersiz kaldığı bulgusuyla benzerlik göstermektedir. Bu konuda yapılmış diğer çalışmalar incelendiğinde de meslek yüksekokulları eğitim programlarında ders sürelerinin yetersiz kaldığı sonuçlarının ortaya çıktığı görülmektedir. (Gökdoğan ve Sarıgöz, 2012; Göktürk, Aktaş ve Göktürk, 2013; Üstündağ ve diğerleri, 2017). Böyle bir durumun ise nitelikli insan gücü yetiştirme bağlamında sektörel ticaret ve rekabet sürelerine doğrudan etki ettiği söylenebilir (Çürük ve diğerleri, 2002; Figen ve diğerleri, 2007). Bu nedenle gerek teorik gerekse uygulamalı derslerin sürelerinin yeniden gözden geçirilerek ders saatlerinin artırılması önerilmektedir.

Ders içeriklerine ilişkin bulgular incelendiğinde öğrencilerin teorik ve uygulamalı ders içeriklerinin yeni terminoloji ile uyumlu olduğu, yüzeysel olmadığı, derslerde yapılan uygulamaların problemlerin çözümünde yardımcı olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Buna paralel olarak ders içeriklerinin sürekli güncellenmesi ile Çürük ve diğerleri (2002), Figen ve diğerleri (2007) yapmış oldukları çalışmalarda piyasa koşulanının akademik eğitimle birlikte paralel doğrultuda ilerlemesi piyasanın ihtiyacı olan nitelikte personellerin adaptasyon süreleri kısalacak ve verimlilik artacağını belirtmişlerdir. Araştırmadan elde edilen diğer bir bulgu da derslerde konu tekrarına düşülmediği, ancak farklı derslerde anlatılan konuların birbirini sürekli tekrar ettiği sonucudur. Bu sonuç iki farklı şekilde yorumlanabilir. Öncelikli olarak derslerde (Akkoyunlu, B., & Yılmaz, M. 2005); (Gökçe, 2002) konu tekrarlarının kalıcı öğrenmeyi sağlaması ve öğrenmeyi kolaylaştırması açısından önemli olduğu düşünüldüğünde elde edilen bu sonucun program için olumlu bir durum oluşturduğu düşünülebilir. Ancak farklı derslerde konuların sürekli tekrar edilmesi akademisyenlerin ders içerikleri ile ilgili bilgi alışverişi yapmadıklarının bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Bu da ders içeriklerinin ders süreleri içerisinde aktarılamamasına bir sebep olarak gösterilebilir. Bu nedenlerle dersler arası ön koşul öğrenmeler hariç sürekli konu tekrarlarına düşülmemesi adına aynı dersi veren öğretim elemanlarının ders içeriklerini birlikte hazırlamasının çakışmaları önleyebileceği düşünülmektedir.

Araştırma bulgularından elde edilen bir diğer sonuç ta ders içeriklerinin ders isimleri ile uyumlu olduğu, ders içeriklerinin farklı kaynaklarla zenginleştirilerek sunulduğu ve derste verilen bilgilerin iş yaşamında kullanılacak nitelikte olduğudur. Özellikle ders içeriklerinin farklı kaynaklarla zenginleştirilerek sunulması diğer bir deyişle derslerde zenginleştirilmiş eğitim uygulamalarının gerçekleştirilmesi öğrenmenin kalıcılığına da katkı sağlaması açısından önemlidir (İdin ve Aydoğdu, 2021). Bu durum öğrenciler açısından akademik başarıyı arttırırken sanayi açısından da daha nitelikli insan gücünün karşılanmasına katkı sağlayacaktır. Staj uygulaması süreçlerine ilişkin bulgular incelendiğinde öğrencilerin staj sürelerinin yeterli olduğu, stajda anlatılan derslerin içeriğine uygun alanla ilgili işlerin yapıldığı, stajda kendilerinden beklenenlerle okulda öğretilenlerin uyumlu olduğu yönünde görüş bildikleri saptanmıştır. Bu sonuçlar staj uygulamasının amacına ulaştığı ve piyasanın ihtiyacını karşıladığı şeklinde yorumlanabilir. Duran ve Dolmacı (2017), Karacan ve Karacan (2004) tarafından yapılmış meslek yüksekokullarındaki staj uygulamalarına ilişkin öğrenci görüşlerinin alındığı çalışmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Derslerin sunumunda öğretim teknoloji ve materyallerinin kullanımına ilişkin sorulara verilen cevaplar incelendiğinde öğretmenlerin daha önce öğrenciler tara-

findan hazırlanmış olan materyalleri uygulamalı ve teorik derslerde öğrenme-öğretmeye yardımcı araç olarak kullandıkları ve yeni materyaller geliştirmedikleri buna neden olarak da teknolojiye karşı kişisel kaygılarının olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öztürk (2013), Yalçınalp ve Cabı (2015) yapmış oldukları araştırmalarda öğretim materyallerinin derslerde kullanılmasının öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının bu kaygıları ortadan kaldırdığını tespit etmiştir. Günümüz teknoloji çağında teknolojiye dayalı öğretim materyallerinin kullanılmaması ve alternatif eğitim uygulamalarının tercih edilmemesi derslerin sade ve öğrencilerin teknoloji ile bağının kurulamaması anlamını taşımaktadır. Piyasanın ihtiyaç duyduğu ve üzerine eklenebilecek alternatif uygulamaların eğitim programında yer almaması da programların verimliliğini düşürmektedir. Özellikle her dönem farklı gelişimsel özelliklere sahip hedef gruplarla karşılaştığı göz önüne alındığında

Atölyelerin fiziksel durumlarına ilişkin sorulara verilen cevaplar incelendiğinde uygulamalı dersler için yeterli sayıda atölyenin bulunduğu ancak atölyelerin fiziksel olarak öğrenci yoğunluğunu karşılayamadığı, atölyelerde kullanılan araç ve gereçlerin yetersiz olduğu, internet bağlantılarında sorunların yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır. Mesleki eğitimde atölyelerin bulunması ve öğrencilerin atölyelerden faydalanması endüstriyel iş hayatı öncesi önemli bir hazırlık sürecini oluşturmaktadır. Bu bağlamda atölyelerin yetersizliği öğrencilerin teknik bilgi ve teknik kabiliyet açığının sektörde giderilmesi gerekmektedir. Canbal ve diğerlerinin yapmış olduğu çalışmada günümüzde teknolojinin ilerlemesi ile yapay zeka ve ekipmanların gelişmesi okullarda bulunan atölyelerin donanım bakımından yeterli olamamasına neden olmaktadır. Atölyelerde sektörle uyumlu iş ekipmanlarının temin edilememesi veya yeterli atölye alanlarının bulunmaması teknik bilgi ve beceri açığının giderilmesi için de öğrencilerin staj sürelerini verimli geçirmek durumundadır.

KAYNAKLAR

- Adnan Menderes Üniversitesi Aydın Meslek Yüksekokulu örneği. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(3), 201-218.
- Akkoyunlu, B., & Yılmaz, M. (2005). Türetimci çoklu ortam öğrenme kuramı. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(28), 9-18.(12)
- Altuntek, N. S. (1993). İlk Türk matbaasının kuruluşu ve İbrahim Müteferrika. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1).
- Canbal, M. S., Kerkez, B., Eren, S., Numanoğlu, K. V., & Mahmut, Ö. Z. E. R. (2020). Mesleki ve teknik ortaöğretimde paradigma değişimi için yeni bir adım: Eğitim programlarının güncellenmesi. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 11(21), 1-26.
- Çörlük, G. (2019). "Türkiyede'ki basım Ve yayın Teknolojileri alanında eğitim Veren Meslek yüksekokullarının eğitim programlarının İncelenmesi Ve öneriler" (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.)
- Çürük, T., & Doğan, Z. (2002). Muhasebe Ders ve İçeriklerinin Verilme Düzeyleri Konusunda İşletmelerin Üniversitelerden Taleplerinin Tesbitine İlişkin Bir Araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi*

- İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1).
- Duran, Y. ve Dolmacı, N. (2017). **Ön lisans düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin zorunlu staj uygulamasına ilişkin görüşleri, sorunları ve çözüm önerileri: Isparta meslek yüksekokulu örneği**. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(21), 254-267.
- Eisenstein, E., (1979) Cambridge University press, 7. Press.
- Erdem, B. (2018). *Matbaacılık ve Basım Süreci*. Cinius Yayınları. 12
- Figen, Z. A. İ. F., & Ayanoğlu, Y. (2007). Muhasebe Eğitiminde Kalitenin Arttırılmasında Ders Programlarının Önemi: Türkiye'de Bir İnceleme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 115-136.
- Gökçe, E. (2002). İlköğretim öğrencilerinin görüşlerine göre öğretmenlerin etkililiği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35(1-2), 111-119.
- Gökdoğan, O. ve Sarıgöz, O. (2012). Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin Mesleki Uygulama dersi ile ilgili görüşlerinin değerlendirilmesi. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1091-1100.
- Göktürk, İ. E., Aktaş, M.A. ve Göktürk, Ü. (2013). Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okullarının eğitim sürecinde: uygulama açısından karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri. *Elektronik Meslek Yüksekokulları Dergisi*, 3(4), 1-8.
- İdin, Ş. ve Aydoğdu, C. (2021). Zenginleştirilmiş eğitim uygulamalarının 7. sınıf öğrencilerinin fen bilimleri ders başarılarına, Fen'e yönelik tutumlarına ve bilginin kalcılığına etkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41(1), 525-549.
- Karacan, S. ve Karacan, E. (2004). Meslek Yüksekokullarında (MYO) yapılan staj uygulamalarına ilişkin bir araştırma: kalite ve verimlilik için iş yerleri-MYO işbirliğinin gereği. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 168-184.
- Karakaya, İ. (2012). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. A. Tanrıoğen (Edt.) *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kaysi, A. G. F., & Gürol, A. (2017). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin İşyeri Uygulamalı Eğitim Süreçlerinin Değerlendirilmesi 1/2.
- Kınal, F. (1969). Çivi Yazısının Doğuşu ve Gelişmesi. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, (12), 1-15.
- Özgüler, D., Tarkan, K. O. C. A., & Özgüler, A. T. (2013). Meslek Yüksekokullarında Eğitim Öğretim Süresinin İrdelenmesi. *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges)*, 3(4), 40-43.
- Öztürk, E. (2013). Öğretmen adaylarının bilgisayar kaygısı ve bilgisayar özyeterliklerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44(44), 275-286.
- Özyılmaz, Ö. (2013). Türk milli eğitim sisteminin sorunları ve çözüm arayışları. Ankara: Pegem Akademi. 222
- Subev, O., (2006) First Ottoman trip in the world of printed books 1726-1746.
- Üstündağ, N., Karayazgan, B., Hancı Yanar, B., Çirakoğlu, M. ve Gündoğdu, K. (2017). Özel Eğitim II dersinin demirel'in analitik program değerlendirme modeline göre değerlendirilmesi: